

**Bible: Starý zákon (2. – 1. tisíciletí př. Kr.) (Český ekumenický překlad):
První kniha Mojžíšova (Genesis)**

Struktura zkoušky:

I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, umělecký směr / tvůrčí skupina, literárněhistorický kontext, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

- B. 1. Doba a místo (děje);
2. Hlavní postavy a jejich charakteristika;
3. Námět, témata, hlavní motivy;
4. Zvláštnosti kompozice;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti;

(1) ¹Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi. ²Země byla pustá a prázdná a nad propastnou tůň byla tma. Ale nad vodami vznášel se duch Boží.

³I řekl Bůh: „Buď světlo!“ A bylo světlo. ⁴Viděl, že světlo je dobré, a oddělil světlo od tmy. ⁵Světlo nazval Bůh dnem a tmu nazval nocí. Byl večer a bylo jítro, den první.

⁶I řekl Bůh: „Buď klenba uprostřed vod a odděluj vody od vod!“ ⁷Učinil klenbu a oddělil vody pod klenbou od vod nad klenbou. A stalo se tak. ⁸Klenbu nazval Bůh nebem. Byl večer a bylo jítro, den druhý.

⁹I řekl Bůh: „Nahromadíte se vody pod nebem na jedno místo a ukaž se souš!“ A stalo se tak. ¹⁰Souš nazval Bůh zemí a nahromaděné vody nazval moří. Viděl, že to je dobré. ¹¹Bůh také řekl: „Zazelenej se země zelení: bylinami, které se rozmnožují semeny, a ovocným stromovým rozmanitého druhu, které na zemi ponese plody se semeny!“ A stalo se tak. (...) ¹²Bůh viděl, že to je dobré. ¹³Byl večer a bylo jítro, den třetí.

¹⁴I řekl Bůh: „Buďte světla na nebeské klenbě, aby oddělovala den od noci! Budou na znamení časů, dnů a let. ¹⁵Ta světla ať jsou na nebeské klenbě, aby svítila nad zemí.“ A stalo se tak. ¹⁶Učinil tedy Bůh dvě veliká světla: větší světlo, aby vládlo ve dne, a menší světlo, aby vládlo v noci; *učinil* i hvězdy. ¹⁷Bůh je umístil na nebeskou klenbu, aby svítila nad zemí, ¹⁸aby vládla ve dne a v noci a oddělovala světlo od tmy. Viděl, že to je dobré. ¹⁹Byl večer a bylo jítro, den čtvrtý.

²⁰I řekl Bůh: „Hemžete se vody živočišnou havětí a létavci létejte nad zemí pod nebeskou klenbou!“ ²¹I stvořil Bůh veliké netvory a rozmanité druhy všelijakých hbitých živočichů... Viděl, že to je dobré. ²²A Bůh jim požehnal: „Plodte a množte se a naplňte vody v mořích. Létavci necht' se rozmnožit na zemi.“ ²³Byl večer a bylo jítro, den pátý.

²⁴I řekl Bůh: „Vydej země rozmanité druhy živočichů, dobytek, plazy a rozmanité druhy zemské zvěře!“ A stalo se tak. ²⁵Bůh učinil rozmanité druhy zemské zvěře... Viděl, že to je dobré.

²⁶I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať *lidé* panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad celou zemí i nad každým plazem plazícím se po zemi.“

(2) ¹Nejzchytralejší ze vši polní zvěře, kterou Hospodin Bůh učinil, byl had. Řekl ženě: „Jakže, Bůh vám zakázal jíst ze všech stromů v zahradě?“ ²Žena hadovi odvětila: „Plody ze stromů v zahradě jíst smíme. ³Jen o plodech ze stromu, který je uprostřed zahrady, Bůh řekl: „Nejezte z něho, ani se ho nedotkněte, abyste nezemřeli.““ ⁴Had ženu ujišťoval: „Nikoli, nepropadnete smrti. ⁵Bůh však ví, že v den, kdy z něho pojíte, otevrou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé.“

⁶Žena viděla, že je to strom *s plody* dobrými k jídlu, lákavý pro oči, strom slibující vševědoucnost. Vzala tedy z jeho plodů a jedla, dala také svému muži, který byl s ní, a on *též* jedl. ⁷Oběma se otevřely oči: poznali, že jsou nazí. Spletli tedy fíkové listy a přepásali se jimi.

⁸Tu uslyšeli hlas Hospodina Boha procházejícího se po zahradě za denního vánku. (...) ¹⁷Adamovi řekl:

„Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě necht' je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení. (...)

¹⁹V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.“

²⁰Člověk svou ženu pojmenoval Eva (*to je Živa*), protože se stala matkou všech živých. ²¹Hospodin Bůh udělal Adamovi a jeho ženě kožené suknice a přioděl je.

²²I řekl Hospodin Bůh: „Teď je člověk jako jeden z nás, zná dobré i zlé. Nepřipustím, aby vztáhl ruku po stromu života, jedl a byl živ navěky.“ ²³Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat. ²⁴Tak člověka zapudil. Východně od zahrady v Edenu usadil cheruby s míhajícími se plamenným mečem, aby střežili cestu ke stromu života. (...)

(3) ²⁰Hospodin dále pravil: „Křik ze Sodomy a Gomory je tak silný a jejich hřích je tak těžký, ²¹že už musím sestoupit a podívat se. Jestliže si počínají tak, jak je patrné z křiku, který ke mně přichází, je po nich veta; zjistím si, jak tomu je.“ ²²Zatímco se muži odtud ubírali k Sodomě, Abraham zůstal stát před Hospodinem. ²³I přistoupil Abraham a řekl: „Vyhladíš snad se svévolníkem i spravedlivého? ²⁴Možná, že je v tom městě padesát spravedlivých; vyhladíš snad i je a nepromineš tomu místu, přestože je v něm padesát spravedlivých? ²⁵Přece bys neudělal něco takového a neusmrtil spolu se svévolníkem spravedlivého; pak by na tom byl spravedlivý *stejně* jako svévolník. To bys přece neudělal. Což Soudce vši země nejedná podle práva?“ ²⁶Hospodin odvětil: „Najdu-li v Sodomě, v tom městě, padesát spravedlivých, prominu kvůli nim celému místu.“ ²⁷Abraham pokračoval: „Dovoluji si k Panovníkovi mluvit, ač jsem prach a popel: ²⁸Možná, že bude do těch padesáti spravedlivých pět chybět. Zahladíš pro těch pět celé město?“ Odvětil: „Nezahladím, najdu-li jich tam čtyřicet pět.“ ²⁹On však k němu mluvil ještě dále: „Možná, že se jich tam najde čtyřicet.“ Privil: „Neudělám to kvůli těm čtyřiceti.“ ³⁰I řekl: „Ať se Panovník nerozhněvá, když budu mluvit *dále*: Možná, že se jich tam najde třicet.“ Privil: „Neučiním to, najdu-li jich tam třicet.“ ³¹Řekl pak: „Hle, dovoluji si promluvit k Panovníkovi znovu: Možná, že se jich tam najde dvacet.“ Privil: „Nezahladím je kvůli těm dvaceti.“ ³²Nato řekl: „Ať se Panovník nerozhněvá, promluví-li ještě jednou: Možná, že se jich tam najde deset.“ Privil: „Nezahladím *je ani* kvůli těm deseti.“ ³³Hospodin po skončení rozmluvy s Abrahamem odešel a Abraham se vrátil ke svému místu.

II. Nebeletristický text:

- A. Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu;
- B. Jazykové apod. zvláštnosti.

Erich Fromm (1900 – 1980): Budete jako bohové (Radikální interpretace Starého zákona a jeho tradice) (1966)

Jestliže je pravda, že „zlá hnací síla“ je možná pouze poté, co se člověk vynořil z prapůvodní jednoty s přírodou a získal sebevědomí a představitivost, plyne z toho, že pouze člověk může hřešit, může klesnout, může ztratit sama sebe. Z židovského hlediska je člověk zrozen se schopností hřešit, ale může se navrátit, nalézt sebe sama a vykoupit se svým vlastním úsilím bez jakéhokoli aktu milosti ze strany boha. Talmud shrnuje tento názor tímto způsobem: „Stvořil-li Bůh zlé náklonnosti, stvořil též Tóru jako jejich protijed.“ (...)

Člověku je z biblického a pobiblického hlediska dána volba mezi „dobrým a zlým puzením“. (...) ... Židé mohou volit mezi životem a smrtí, dobrem a zlem, a... neexistuje žádná síla, která by je donucovala nebo i jen naváděla k volbě jednoho nebo druhého. Vše, co bůh činí, je ukázat jim alternativu a napomenout je, aby volili život a dobro.

Erich Fromm, Budete jako bohové, Praha 1993, s. 120.

Poznámky a vysvětlivky:

Erich Fromm (1900 – 1980) – německý sociolog, psycholog a filozof židovského původu, žák proslulého českorakouského psychiatra Sigmunda Freuda, ale odlišoval se od něj důrazem na sociální a kulturní podmíněnost lidské psychiky (sympatizoval s marxismem), náležel k frankfurtské škole sociologie a filozofie, 1933 emigroval do Ameriky, spoluzakládal americkou školu psychologie, skrz svůj odborný zájem se stal kritikem moderní západní konzumní společnosti; Některá další díla: *Umění milovat, Mít, nebo být? Talmud* – soubor pozdněstarověkých orientálních judaistických textů doplňujících a vykládajících Tenak (= Tóru = Starý zákon).

Bible: posvátné texty

Řecké slovo *biblia* / βιβλία znamená *knihy, listy, spisy*. Souvisí se jménem starověkého přístavu Byblos na východním pobřeží Středoziemního moře. Odtud se do Řecka dovážel egyptský papyrus: rostlinný materiál, z něhož se vyráběly svitky sloužící jako tehdy nejpoužívanější psací podklad.

Nejstarší části Bible vznikly jako **ústní slovesnost**. Období ústního podání ovšem během své existence zažila většina biblických textů. Jednotlivé části Bible se označují jako **knihy**, ačkoli každá z nich má zpravidla jen několik desítek stran (psaní na papyrové svitky omezovalo příhodný rozsah literárních děl). Biblické knihy byly původně samostatnými texty. Teprve **postupně** se utvářel jejich **závazný soubor (kánon)**, který se stal **posvátnou** (uctívanou) **knihou pro dvě náboženství: judaismus a křesťanství**. Bible je tedy spíše celá *knihovna*, byť dnes většinou vydávána jako jednosvazková. Některé motivy z Bible přejímá i náboženství islám: ten však má svou vlastní svatou knihu, *Korán*.

Bibli vytvořil **jeden z blízkovýchodních národů**, jenž existuje od starověku až dodnes. Vymezení tohoto národa se již ve starověku postupně zužovalo, což bylo doprovázeno změnou názvu: **Hebrejci – Izraelité – Židé**. Tento národ žil v Palestině, zemi mezi třemi moři – Středozemním, Rudým a Mrtvým (jež je ovšem jen slaným jezerem). Nevelká Palestina od starověku hrála roli důležité civilizační křižovatky.

Biblický národ začal vyznávat svébytné **náboženství**, které dnes označujeme jako **židovství** nebo – přesněji – **judaismus**. V češtině lze psát **Žid** i **žid** – oba výrazy se ovšem liší významově: *Žid* je příslušník národa, *žid* (judaista) je vyznavač náboženství; často se však pojem **židovství** používá pro označení **kulturního obsahu**, jenž čerpá z židovské národnosti i náboženství, ale není spojen se striktním uplatňováním judaistických náboženských předpisů. Ovšem v českém adjektivu *židovský* významové odlišení těchto pojmů nespátříme a musíme je vyvozovat z kontextu.

Starý a Nový zákon

Bible se skládá ze **2 hlavních částí**, jež se nazývají **Starý zákon** a **Nový zákon**; oba názvy jsou tradiční: přesnější překlad by zněl **Stará smlouva** a **Nová smlouva**. Starý zákon je posvátnou knihou judaismu, celá Bible pak je **Písmem svatým** pro křesťanství. **Starý zákon** je téměř celý psán v jazyce **hebrejštině**, jen jeho menší, mladší části jsou v aramejštině (což je jazyk hebrejštině velmi příbuzný). **Nový zákon** je psán v **řečtině**, která se rozšířila také do Palestiny v helénistické době, již zahájily ve 4. století př. Kr. výboje řecko-makedonského vládce Alexandra Velikého.

Každý z **biblických jazyků** má své specifické písmo: **hebrejské (židovské) písmo** (ovlivněné aramejštinou) se píše **zprava doleva** a jako úplná písmena se zaznamenávají jen **souhlásky, řečtina** používá **abecedu**, jejíž jednotlivá písmena se dnes obecně uplatňují např. v **geometrii, fyzice** apod.

Biblický Bůh

Bible podává **ucelený výklad světa založený na víře v jediného, věčného a všemohoucího Boha, stvořitele a pána** všeho světa. Takový typ náboženství se označuje jako monoteismus (jednobožství) a slovo **Bůh** je tu vlastním, nikoli obecným jménem. **Judaismus, křesťanství a islám** jsou tedy **monoteistická náboženství**; také je můžeme označit jako **náboženství knihy**.

Vedle náboženství monoteistických existují rovněž **náboženství polyteistická**, vyznávající větší počet bohů, z nichž každý ztělesňuje nějakou přírodní sílu nebo abstraktní pojem. Polyteistickými byla náboženství pravěkých společností nebo náboženství starověké Mezopotámie, Egypta, Indie, Řecka, Itálie apod. Příčiny vzniku biblického monoteismu nejsou jasné. Snad mezi nimi hrála významnou roli skutečnost, že Hebrejci byli původně národ polopouštních kočovných pastevců, kteří přirozeně tíhli k vědomí jediného zdroje života – na rozdíl od národů z úrodnějších, členitějších a přírodně rozmanitějších končin.

S monoteismem je nerozlučně spjat pojem **víra**. Obecně řečeno, víra je **pevná jistota (důvěra)** bez aktuální podpory ze strany smyslových vjemů. Bez víry se člověk neobejde ani ve svém běžném životě (věříme v náklonnost rodičů a přátel, v obsah dobrých knih, zdravý rozum apod.), v náboženství se ovšem vírou rozumí **víra v Boha, v jeho existenci a působení**. Víra je významný činitel v životě člověka i společnosti, má rozsáhlý vliv na vývoj kultury.

Do důsledku vzato, polyteistická náboženství nejsou náboženstvím víry. Pokud dávné národy zbožštily jednotlivé přírodní síly, nemusely v ně věřit, protože se s nimi přímo setkávaly: bohem slunce bylo přímo slunce samotné, bůh moře se zjevoval v podobě vln a příboje, bůh větru byl přítomen v podobě vánku nebo vichřice, bůh podsvětí přicházel v okamžiku smrti.

Biblické náboženství víry tedy klade vysoké nároky na schopnost **abstraktního uvažování** a představuje významný krok v **duchovním vývoji lidstva**.

Náboženství je soubor lidských vztahů k bohu. Ale co to je *bůh*? K pojmu **bůh** dospěli lidé již na počátku svých dějin. Všimli si a pochopili, že **nejdůležitější skutečnosti** ve světě podléhají určitému **řádu**, který vyvozovali především z přírodních jevů, ale také ze života lidské společnosti. Uvědomili si, že díky poznání tohoto řádu mohou **předvídat** obrysy budoucích událostí, a tak zásadní měrou zvyšovat své šance na **zachování života**. Proto tento řád začali chápat jako **boha – nejvyšší, nejmocnější (svatou) skutečnost**. Ve slovanských jazycích slovo *bůh* souvisí se slovem *bohatství*: **bůh je tedy zdrojem nejvyššího bohatství – života**.

Podobně je tomu s pojmem *bůh* v jiných jazycích. Řecké slovo *theós* a latinské *deus* vycházejí z indoevropského kořene *-dei-* = *zář-it*; anglické *god* i německé *der Gott* lze přeložit jako *ten, kdo je vzýván*, nebo *ten, jemuž se přinášejí obětní dary*.

V Bibli má Bůh osobní povahu; lidé s ním rozmlouvají, ale jeho podoba tam není zmíněna – naopak se zdůrazňuje, že Bůh není lidským zrakem viditelný. S tím souvisí fakt, že žádný jazyk na světě nemá pojmosloví, které by se vztahovalo výlučně k Boží skutečnosti; lidé se mohou o Bohu vyjadřovat jen v **metaforách**. Není to nic neobvyklého a známe to i odjinud. Povšimněme si, že veškerá slovní zásoba se vztahuje jen ke třem rozměrům geometrického prostoru. Už čtvrtý rozměr – čas – je natolik vzdálen našemu smyslovému vnímání, že si při vyjadřování o čase musíme vypomáhat metaforami z prvních tří rozměrů: *den uplynul (jako voda)*, *prázdniny utekly*, *konec roku se blíží*, *víkend je za dveřmi*. Bůh si vyhradil další rozměr světa – tento **rozměr** se odborně označuje jako **transcendentní** (přesahující lidskou smyslovou zkušenost) a také o něm můžeme hovořit jen obrazně. Např. častý zvyk umisťovat Boha na vrchol hory (v Bibli např. na horu Sinaj neboli Oreb) je metaforou: Bůh je nahoře, jako v zápase je nahoře vždycky ten silnější a mocnější.

Základní otázky existence světa a boha zkoumá filozofická disciplína **metafyzika**: zabývá se tím, co se nachází za fyzikou, tedy co není přístupné smyslové zkušenosti a co může být poznáno jen úvahou, která ovšem není ověřitelná objektivními nástroji.

Zároveň existuje nábožensko-filozofická nauka označovaná jako **mystika**. Vychází z přesvědčení, že do božského, transcendentního rozměru světa člověk může za jistých podmínek

proniknout zvláštním druhem bezprostředního, iracionálního poznání. Mystika pak rozvíjí techniky, jimiž tohoto proniknutí lze (údajně) dosáhnout a jež spočívají v dočasném odpoutání vědomí od okolního prostředí; mystické praktiky sahají od modlitby přes meditaci, kontemplaci až k extatickému vytržení. Mystika bývá někdy spojována s tvorbou a reprodukcí specifických textů.

Obsahová náplň Starého zákona

Starý zákon začíná tím, jak **Bůh stvořil svět** v šesti dnech, a pokračuje příběhem o prvních lidech Adamovi a Evě, o jejich vyhnání z ráje poté, co se vzepřeli Božím příkazům, o bratrovraždě, kdy jejich syn Kain zabil svého bratra Abela, o praotcích, z nichž nejvyššího věku se dožil Metuzalém, o potopě světa, již Bůh zahubil všechno lidstvo, propadlé zlu a násilí, a zachoval v uzavřené lodi (arše) jen spravedlivého Noa a jeho rodinu, kteří založili nové lidské pokolení, o stavbě babylonské věže, která měla troufale sahat až do nebe, a již Bůh překazil, když tamějším lidem zmátl jazyky, o putování hebrejského praotce Abrahama z Mezopotámie do Palestiny jako do země Bohem zaslíbené, o zkáze mravně zpustlých měst Sodomy a Gomory, o touze Abrahama a jeho ženy Saryy po dítěti a o narození jejich syna Izáka, jehož jim Bůh přislíbil, o soupeření Izákových synů Ezaua a Jáкова, o tom, jak se Jákob (přízviskem Izrael), stal otcem dvanácti synů, a tedy praotcem dvanácti izraelských kmenů, jak se jeho syn Josef stal nejvlivnějším úředníkem v Egyptě, jak se Izraelité uchýlili do Egypta a jak tam byli zotročeni, aby pracovali na budování nového hlavního města.

Zotročení Izraelité nepřestali snít o svobodě v zemi svých předků, v Palestině. O jarním svátku pesach je navzdory řadě překážek vyvedl z Egypta **Mojžíš** s bratrem Aronem. Na hoře Sinaj pak Bůh zjevil Mojžíšovi Desatero (Božích příkázání) jako závazný soubor zejména mravních zásad, jež příslušníci Božího národa mají dodržovat. **Vyjítí z Egypta** a následné čtyřicetileté putování pouští se staly silnými příběhy židovských dějin: nutnost volby mezi otroctvím s plnými hrnci jídla a svobodou v nejistotě má dodnes silný metaforický náboj stejně jako podmínka, že nový, svobodný život začne naplno až tehdy, kdy zestárnou, či dokonce zemřou všichni ti, kteří předchozí otroctví zažili – včetně Mojžíše samotného. Následovalo dobývání Palestiny pod vedením Jozua a obrana dobyté země pod vedením **soudců**, z nichž vynikli silný Samson a především moudrý Samuel.

Pak nastala skvělá doba **Izraelského království** (11. – 10. století př. Kr.), jemuž postupně vládli tři králové: **Saul**, jeho zeť David a Davidův syn Šalomoun. **David** jako mladík zabil v souboji mohutného Goliáše z nepřátelského národa Pelištejců, později jako král učinil hlavním městem Jeruzalém (s vyvýšeným centrem Sionem) a úspěšnými výboji rozšířil území Izraelského království až k mezopotamské řece Eufrat. Hlavní židovský symbol – šesticípá hvězda – je nazýván hvězdou Davidovou. **Šalomoun**, který proslul moudrostí a bohatstvím, vybudoval v Jeruzalémě mohutný chrám, jenž se stal hlavním izraelským duchovním centrem. Šalomoun navázal kontakty s Egyptem a nechal se inspirovat přepychem tamějších vládců faraonů. Izraelští králové byli při nástupu na trůn obřadně pomazáváni olejem – proto jejich titul zněl *mašiach* (pomazaný; počeštěně *mesiáš*).

Bible: Starý zákon: První kniha Mojžíšova (Genesis): poznámky k interpretaci

Nauka o způsobech a prostředcích, jimiž lze porozumět starobylým esteticky náročným textům, se nazývá **hermeneutika**. Výklad hermeneutického poznání se – zejména v souvislosti s Biblií – označuje jako **exegeze**. Pro hermeneutické zkoumání Bible si musíme nejprve uvědomit, že ti, kdo v průběhu minulých věků považovali a považují Biblii za svatou knihu, byli a jsou přesvědčeni, že v Biblii existují **hodnotná poučení pro každou životní situaci** – nezávisle na době či místě. S touto skutečností souvisí fakt, že **biblická náboženství** můžeme zkoumat z pohledu především **dvou věd**, jimiž jsou:

a) Teologie (věda o Bohu): zabývá se vždy některým z monoteistických náboženství, zkoumá prameny víry, nazírá na náboženství „zevnitř“, předpokládá, že teolog je vyznavačem náboženství, jež zkoumá;

b) Religionistika (věda o náboženství): zabývá se některým náboženstvím nebo porovnává různá náboženství, zasazuje náboženství do širších souvislostí (historických, sociologických, psychologických apod.), nazírá na náboženství „zvnějšku“, religionista nemusí být vyznavačem náboženství, jež zkoumá.

My se na tomto místě můžeme pokusit jen o dílčí vhled do možností výkladu některých ze známých biblických pasáží.

Povšimněme si, že **jazyk**, jímž je Bible psána, je poměrně **jednoduchý** a **kompozice** relativně **přehledná**. Svědčí to o tom, že biblické spisy nevznikaly pro potřebu jen úzkého kruhu zasvěcenců, ale naopak pro širokou veřejnost; tím se ovšem nevylučuje, že poučený a připravený čtenář či posluchač najde v Bibli hlubší poznání – a často dost jinak laděné – než příjemce zcela laický.

Podívejme se nejprve na **příběh o stvoření světa a člověka**; jde o Gn 1 – 2. Text se samozřejmě v mnohém liší od obsahu učebnic biologie, zeměpisu či historie. Nejde však jen o to, že starověcí autoři nemohli mít velké znalosti z geologie či paleontologie. Podstatná je skutečnost, že zjevně usilovali nikoli o přírodovědný, ale o **teologický výklad světa a jeho vztahu k Bohu**. Když si uvedený text přečteme a odmyslíme si mnohem pozdější rozdělení na kapitoly (někdy doplněné o nadpisy), uvědomíme si, že tu máme o stvoření světa vlastně **dva paralelní příběhy**:

- a) Gn 1,1 – 2,3;
- b) Gn 2,4 – 2,25.

To vyplývá z již zmíněné snahy zapisovatelů Bible dochovat pokud možno všechny existující verze biblického textu.

Obě verze začínají svým vlastním nadpisem: a) Gn 1,1 (*Na počátku stvořil Bůh nebe a zemi.*), b) Gn 2,4 (*Toto je rodopis nebe a země, jak byly stvořeny.*).

Obě verze ukazují, že **Bůh je jediný a věčný**, Boží existence se vymyká prostému plynutí času, Bůh byl již před počátkem světa a samotný Boží vznik se v Bibli vůbec neřeší. Porovnejme s tím náboženství starověkých Řeků: prarodičovským párem řeckých bohů byli bohyně Gáia a bůh Úranos, kteří se zrodili z temné, beztvaré prahmoty Chaosu.

Všechny zprávy o jednotlivých **stvořitelských dnech** mají shodnou **strukturu**: začínají i končí stejně či obdobně. To je jistě pozůstatek ústní tradice, kdy text musel být pro posluchače co nejpřehlednější, ale existují tu i jiné důvody. Bůh tvoří slovem (*I řekl Bůh:*): slovo obsahuje nejen prosté pojmenování, ale také vztah mluvčího k označované skutečnosti – Bůh má svět ve své moci. Odráží se tu rovněž vědomí, že i slovo je čin, že slovo nelze jen tak pominout, přestože doznělo nebo bylo smazáno – víra v sílu slova představuje významný prvek, jímž Bible jako celek obohacuje světové myšlení.

Den pro starověké národy začínal večerem, ovšem samozřejmě nekončil jitem. Formulace *Byl večer a bylo jitro* připomíná nejen přelom dnů, ale také jistotu, že po temné noci vždy přichází světlé ráno: každý nový den je novým stvořitelským činem Božím.

Od chvíle, kdy Bůh začíná tvořit pozemský život – tedy od 3. dne stvoření –, sám opakovaně konstatuje, že *to je dobré*: ukazuje, jak svět je navzájem provázaným, dobře fungujícím celkem a že stvořitelské dílo má svůj **mravní rozměr**.

Jistě nás zarazilo, že stvoření **světla** je zmíněno dvakrát. V první den (Gn 1,3-5) je stvořeno světlo a den, ale Slunce, Měsíc a hvězdy jsou stvořeny až v den čtvrtý (Gn 1,14-18), navíc až po rostlinách (bylinách a stromech), které přitom bez slunečního svitu nemohou existovat. Tady je třeba znovu říci, že starozákonní text není a ani nechce být přírodovědnou příručkou. Je to mýtus: hovoří o vztazích, nikoli o fyzikální podstatě, chemickém složení nebo o posloupnosti biologického vývoje. První světlo není elektromagnetickým zářením: je projevem jak Boží náklonnosti ke světu, tak Božího řádu (*řád* nacházíme tehdy, když jsme si okolní *svět vy-světl-ili* či *ob-jas-nili*).

V Gn 1,26-27 Bůh tvoří **člověka** jako svůj **obraz**. Neznamená to, že by Bůh měl lidskou podobu. Pojmem *obraz* je naznačena schopnost člověka žít s Bohem v blízkém vztahu. Člověk je vrcholem

stvoření. K tomu, aby zakoušel Boží blízkost, nepotřebuje žádné modly (idoly: uctívání umělá zobrazení boha, běžná v polyteismu). Připomeňme, že Bible nezná pojem *ateismus*, tedy odmítání boží existence. Největším hříchem (vědomým porušením věrnosti vůči Bohu) je podle Bible modlářství – uctívání nepravých bohů. Proto také judaismus, islám a některé křesťanské církve zakazují v náboženských souvislostech zobrazování Boha či Bohem stvořených bytostí (pouhé vyobrazení totiž nemůže obsáhnout velikost Boží).

V Gn 1,28 **Bůh** právě stvořeným **lidem žehná** (projevuje svou účinnou přízeň), aby se rozmnožovali a vládli nad přírodou. Bůh přenáší na člověka část své vladařské moci. I prvním úkolem Slunce a Měsíce je sloužit člověku pro jeho orientaci v čase: to je příkrá polemika s polyteismem, v němž Slunce a Měsíc byly bohy a lidé museli naopak sloužit jim.

Obě pohlaví tvoří nedílný celek, účinně se doplňují. Starý zákon se nezabývá rozdíly rasovými apod.; podstatná je pouze odlišnost mezi pohlavími. V Gn 2,24 nalezneme půvabné a výstižné vylíčení počátku intimního života člověka: *Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.*

Příběh o Adamovi a Evě v ráji je nepochybně nejpopulárnějším starozákonním příběhem. Bůh pověří Adama, aby pojmenoval všechny živé tvory. Adam tak učiní a získá tím nad nimi vládu (pokud skutečnost vyjádříme slovem, vymezíme ji tím na pozadí okolního světa a můžeme s ní zacházet). Samota není pro člověka přirozená: žena stvořená z žebra je Adamovi přirozeně blízká – je mu rovná a zároveň od něj odlišná.

Všimněme si, že ve Starém zákoně **pojem ráj** vůbec nenajdeme: hovoří se tu o *zahradě* a zmínky o ráji se objevují až v Novém zákoně. Starozákonní ráj souvisí s rozšířenou starověkou představou o tom, že na počátku dějin existoval dokonalý, zlatý věk blaženosti a nezkaženosti. Adam a Eva se z tohoto ideálního stavu sami vyloučí tím, že přestoupí Boží zákaz. Podnítí je k tomu had, jenž (podobně jako v Eposu o Gilgamešovi) symbolizuje věčný přírodní koloběh života a smrti. Ztotožnění hada s ďáblem (satanem) se výslovně objeví až v Novém zákoně (Zj 12,9). Adam a Eva pojedli zakázané ovoce, čímž pronikli k poznání světa včetně vědomí, že existují dobro a zlo. Tímto poznáním člověk zahajuje proces své individualizace a rozbíjí svou původní harmonii s přírodou. Musí ráj opustit a začíná svůj pozemský život plný námahy a trápení a směřující k smrti. Vzpouře prvních lidí proti Bohu získala v průběhu tisíciletí různé teologické výklady; zmiňme jen, že síla ke vzpouře byla stvořeným lidem prostě dána a že Bůh na lidi nezanevřel (což symbolicky prokázal, když je oděl). Povědomí o zlu dává lidem schopnost konat jeho opak, tedy působit dobro.

Abrahamův příběh přináší celou řadu hermeneutických poznatků. Významné postavy hebrejské historie jsou často stíženy (dočasnou) neplodností a trýznivým čekáním na vytouženého potomka (kromě Abrahama třeba jeho vnuk Jákob). Ukazuje se, že narození dítěte je dílem i darem Božím.

V Gn 18,18-19 Bůh znovu výslovně formuluje svou **smlouvu** s Abrahamem a jeho lidem. A čím se provinili Sodomští a Gomorští? Z dalšího biblického textu vytušíme, že jejich křik je výrazem netrpělivé, hříšné touhy po okamžité slasti. Jenže Bůh je mj. personifikovaná věčnost a před jeho očima jsou spravedliví ti, kdo uvažují v delší časové perspektivě. Projevuje se tu také rozdíl mezi zemědělskou společností, která žije v souladu s pevným, hluboce zakořeněným rytmem přírodního života, a povrchními obyvateli měst, kteří se ke své škodě od těchto odvěkých vazeb odřízli. Abraham o **počet spravedlivých** smlouvá s Hospodinem jako na orientálním bazaru. Pasáž je dalším dokladem toho, že vztah Bůh – člověk je založen na smlouvě. Abraham kombinuje pokornou pózu s vychytralou argumentací, ale když Hospodinův nárok stlačí až na číslo deset, vycítí, že pokračovat dál by bylo proti dobrému vkusu: i na trhu každá ze smlouvajících stran musí dostat, co její jest.

Druhý úryvek patří na pomezí stylu odborného (citace z pramenů) a esejistického (dávný text je interpretován jednak poetickými metaforami, jednak moderní, obecně srozumitelnou terminologií (*poté, co se člověk vynořil z prapůvodní jednoty s přírodou a získal sebevědomí a představivost*)..

Úryvek lze chápat jako polemiku s křesťanským pojmem *dědičný (prvotní) hřích*, jenž od Adama a Evy a jejich pádu přechází z generace na generaci a je jádrem lidské nedokonalosti. Judaismus pojem dědičný hřích nezná a Fromm ukazuje, že judaistické pojetí poskytuje člověku větší svobodu k sebevědomému ovlivňování vlastního života.